

INVESTMENT CLIMATE OF UKRAINE: TRENDS AND PROSPECTS

Розвиток світових глобалізаційних процесів, домінування міжнародних інвестиційних відносин між країнами світу, посилення конкуренції за прямі іноземні інвестиції все більшою мірою впливають позитивні тенденції в розвитку національних економік, що зумовлює підвищення уваги до інвестиційного ринку. Так, фахівці Конференції ООН із торгівлі та розвитку підкреслюють, що зростання обсягів інвестицій та якісне перетворення їх потоків є ключовою домінантою у досягненні Цілей розвитку тисячоліття, затверджених усіма країнами-членами ООН. Такі цілі мають очевидну соціальну спрямованість, а тому налагодження прозорих і стабільних відносин у сфері інвестування є нині важливим завданням для всіх без винятку національних урядів [1, с. 6].

Роль певного індикатора стану поточних справ в економіці виконує інвестиційний клімат у державі. При цьому, провідну роль в інтенсифікації розвитку економічних процесів та загалом адміністративно-територіальних одиниць відіграє наявність ефективної державної інвестиційної політики. Сьогодні, як ніколи, для України роль іноземних інвестицій є вкрай важливою, оскільки інвестиції є підґрунтям стабільного та ефективного економічного поступу, що дає змогу зменшити розрив за темпами економічного розвитку з провідними країнами світу. Тому, в умовах поступового розвитку економіки України, особливо гостро постає питання удосконалення механізмів залучення іноземних інвестицій, формування державної політики спрямованої на прискорення темпів зростання інвестиційної привабливості країни. Доволі складні зовнішньо- та внутрішньополітичні обставини, що зумовлені світовою

економічною кризою в умовах пандемії, а також військовою агресією на Сході України, формують нові виклики, з якими країна не мала справ за часів своєї незалежності. Попри наявні економічні ризики Україна поступово демонструє здатність до проведення ринкових трансформацій.

Уявлення про інвестиційну привабливість України в очах іноземних інвесторів формуються переважно на основі міжнародних рейтингів, які формуються провідними організаціями. Зокрема, за даними Європейської Бізнес Асоціації, індекс інвестиційної привабливості України починаючи з 2014 року поступово зростає і за II квартал 2018 року склав 3,07 бала (за 5-бальною шкалою) на противагу 1,81 бала в IV кварталі 2013 році [2].

Своєрідним барометром ділової репутації, конкурентоспроможності, а відповідно й інвестиційного клімату держави є низка загальноєвропейських індексів, таких як: Global Competitiveness Index [3], The Doing Business [4], Heritage Foundation [5]. Так, у табл. 1 наведена позиція України за найважливішими міжнародними індексами, що характеризують інвестиційну привабливість України для інвесторів.

Таблиця 1.

Місце України у світових рейтингах за період 2010–2019 роках

Показник	Рік / загальна кількість країн									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) (GCI)	89 / 143	82 / 144	73 / 144	84 / 148	76 / 144	79 / 140	85 / 138	89 / 135	85 / 140	83 / 141
Індекс ведення бізнесу (The Doing Business)	147 / 183	149 / 148	152 / 183	137 / 184	112 / 189	96 / 185	81 / 190	78 / 190	76 / 190	71 / 190
Індекс економічної свободи (Heritage Foundation)	162 / 179	163 / 179	161 / 179	163 / 179	155 / 179	162 / 178	162 / 180	166 / 180	150 / 180	147 / 180

Джерело: складено автором за даними [3-5]

З даних табл. 1 видно, що за період з 2010 по 2019 роки місце України у рейтингу за індексом глобальної конкурентоспроможності суттєво не змінилося. Україна посіла 83 місце з 140 в рейтингу Глобальної

конкурентоспроможності економіки. У рейтингу із 140 країн Україна знаходиться на 110 місці за рівнем державних інститутів, на 57 місці – з розвитку інфраструктури, на 77-му - за рівнем адаптації сучасних технологій, а також макроекономічна стабільність - 131 місце, охорона здоров'я – 94 місце, освіта – 46 місце, ринок товарів – 73 місце, ринок праці - 66 місце, фінансова система – 117 місце, обсяг ринку – 47 місце, динаміка бізнесу – 86 місце, здатність до інновацій – 58 місце [3].

Відмітимо, що за аналізований період Україна покращила свою позицію в рейтингу Doing Business та піднялась на +5 пунктів і посіла 71 позицію зі 190 країн світу. Країна продемонструвала найбільше зростання в таких категоріях, як оподаткування (зростання на 110 позицій, 54 місце), міжнародна торгівля (+70 позицій, 78 місце) і захист прав інвесторів (+56 позицій, 72 місце) [4].

Водночас, Україна в 2019 році втратила дві позиції в Індексі глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму й опустилася на 85-те місце з 141 країни. Згідно зі щорічним звітом Всесвітнього економічного форуму, основний регрес зафіксовано у сфері фінансових систем, в якій рейтинг України опустився на 19 позицій – до 136-го місця, й у сфері охорони здоров'я – на 9 позицій, до 101-го місця. Показник середньорічного зростання ВВП за десять років перестав бути від'ємним і покращився з -2,1 % до 0,1 %, водночас приріст прямих іноземних інвестицій за останніх п'ять років знизився з 2,7 % ВВП до 2,3 % ВВП [5].

Розглянуті індекси дають чіткий сигнал, що інвестиційний клімат України не є комфортним для суб'єктів підприємницької діяльності. Відношення коштів держбюджету на капітальні інвестиції до ВВП за 2012-2018 роки коливались в діапазоні 0,2-1,3%. Накопичені прямі іноземні інвестиції в Україну становлять лише кілька відсотків від щорічних потоків світових прямих іноземних інвестицій, а щорічні надходження – незначні частки відсотка. Негативне залучення Україною прямих іноземних інвестицій спричинило істотне нарощування обсягів державного боргу, а неефективне використання

запозичених державою коштів – нагнітання політичної нестабільності і соціальної напруженості.

Індикатором зміни рівня довіри іноземних інвесторів та рейтингу країни вважається динаміка прямих іноземних інвестицій. Тож про стан інвестиційного клімату України в 2012-2019 роках свідчать дані табл. 2.

Таблиця 2.

Показники інвестування економіки України в 2012-2019 роках

Показники	Роки						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП у фактичних цінах, млрд грн	1408,9	1454,9	1566,7	1979,5	2383,2	2982,9	3558,7
Капітальні інвестиції у фактичних цінах, млрд грн	273,6	249,9	219,4	273,1	359,2	448,5	578,7
Капітальні інвестиції, % до ВВП	19,4	17,2	14,0	13,8	15,1	15,0	16,3
Прямі іноземні інвестиції залучені в українську економіку, млрд дол. США	8,4	4,5	0,4	3,0	3,3	2,6	2,7
Прямі іноземні інвестиції, % до ВВП	4,1	2,2	2,2	3,3	3,5	2,2	1,9

Джерело: складено автором за даними [6]

Дані табл. 2, свідчать про те, що номінальний ВВП України за досліджуваний період мав зростаючий характер. Номінальний ВВП у 2012 році становив 1408,9 млрд грн, тоді як в 2018 році номінальний рівень ВВП України суттєво збільшився та сягнув позначки в 3558,7 млрд грн. Що стосується капітальних інвестицій, то по ним також простежується зростання, окрім 2013 та 2014 років. У 2014 році спостерігається скорочення обсягів капітальних інвестицій, що пов'язано з загострення військового протистояння, анексія Автономної Республіки Крим в поєднанні зі зростанням витратності виробництва (через девальвацію національної грошової одиниці, зростання тарифів на електроенергію та газ для промислових споживачів) та зменшення внутрішнього споживчого попиту через уповільнення росту реальної заробітної плати та погіршення очікувань домогосподарств). Починаючи з 2015 року обсяг капітальних інвестицій збільшується з 273,1 млрд грн до 578,7 млрд грн в 2018 році.

Однак, 2012-2018 роки демонструють зворотну динаміку співвідношення капітальних інвестицій до ВВП, а цей показник вважається важливим індикатором інвестиційного розвитку країни в усьому світі. Так, в динаміці 2012-2018 років рівень капітальних інвестицій у відсотках до ВВП коливався в межах 16,3-19,4 %. Найнижче значення даний показник показав у 2014-2015 роках, а саме 14 % та 13,8 % відповідно. Станом на кінець 2016-2017 років капітальні інвестиції, в Україні, коливалися в межах 15 % від ВВП, при загально визнаному нормативному значенні у 25 %. Це свідчить про дефіцит інвестиційних ресурсів в Україні та послаблення її інвестиційної активності. За підсумками 2018 року частка капітальних інвестицій в Україні склала 16,3 %. В абсолютному виразі за аналізований період вітчизняними підприємствами та організаціями за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 578,7 млрд грн капітальних інвестицій, що на 29,03 % більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2017 року.

Впродовж 2012-2018 років обсяги прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент оцінено у 8,4 млрд дол. США, що становить 22,8 % від припливу прямих іноземних інвестицій в Україну. Найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій залучених в економіку України спостерігався впродовж 2012-2013 років – в середньому на рівні 4 % від загального обсягу інвестицій.

В 2014-2015 роках спостерігався відтік коштів з України за такими операціями, що пов'язано з політичними змінами в країні, а також початком воєнних дій на Сході. Відтік іноземних інвестицій тільки за перший квартал 2014 року становив 2,91 млрд дол. США. У 2016-2018 роках спостерігається поступове наростання чистого притоку прямих іноземних інвестицій, але вже в менших обсягах, ніж напередодні кризи. Інвестори почали поступово повертатися на ринок інвестицій України: обсяг збільшився з 3,0 млрд дол. США в 2015 році до 3,3 млрд дол. США, станом на кінець 2016 року. Але не виправдання надій на стабілізацію політичної ситуації, боротьбу з корупцією, ефективність економічних реформ знов призвело до скорочення надходжень

прямих іноземних інвестицій, обсяг яких в 2017 році порівняно з 2016 роком зменшився майже на 30 %. Незначне збільшення надходжень у 2018 році, всього на 1 млрд дол. США, продовжує свідчити про недовіру іноземних інвесторів до можливостей стабільного ведення бізнесу та поліпшення інвестиційного клімату в Україні. Таким чином дані табл. 2 показують, що надходження прямих іноземних інвестицій в Україну за період з 2012 до 2018 року значно коливається та суттєво залежить від стану та зміни політичної й економічної ситуації в країні та світі.

Цікавим для аналізу є дослідження географічної структури іноземних інвестицій, яку зображено на рис. 1.

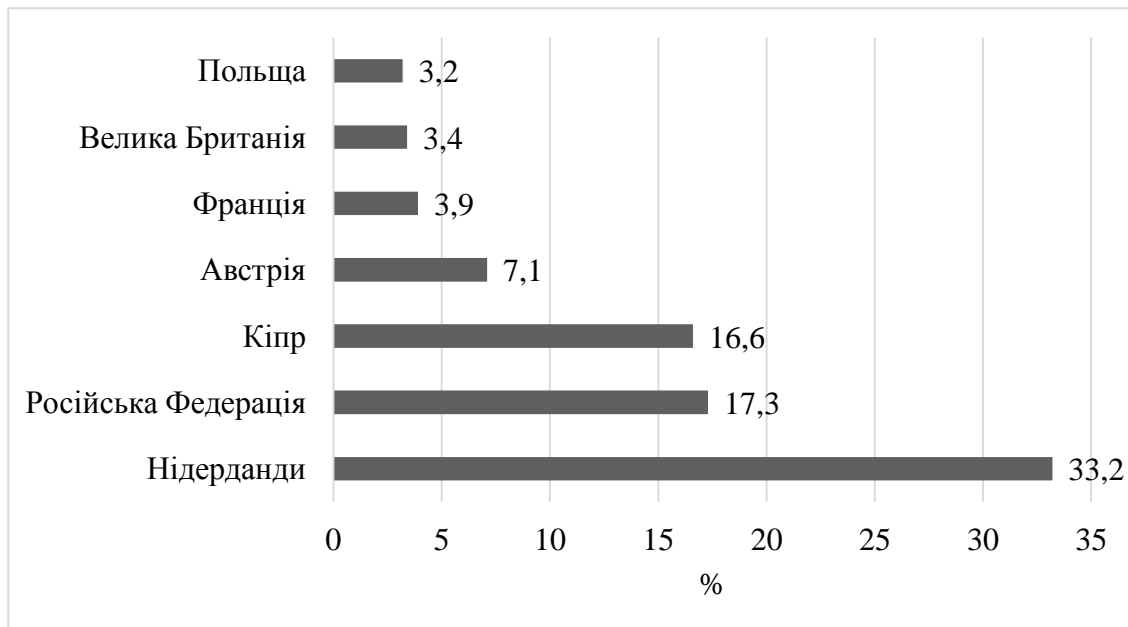

Рисунок 1. Структура країн-іноземних інвесторів України станом на кінець 2018 року

Згідно з даними Державної служби статистики України [6] у 2018 році в економіку України прямими іноземними інвесторами з понад 76 країн світу вкладено 2,7 млрд дол. США прямих інвестицій. Варто зазначити, що до основних країн-інвесторів належать Нідерланди – 33,2%, Російська Федерація –

17,3 %, Кіпр – 16,6 %, Австрія – 7,1 %, Франція – 3,9 %, Велика Британія – 3,4 %, Польща – 3,2 %.

Найбільше інвестицій у приватний сектор України в 2018 році надійшло з Нідерландів – 0,90 млрд дол. США, що склало 33,2 % від загальних надходжень за рік. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну складає 2,7 млрд дол. США. Зазначимо, що Кіпр та Британські Віргінські острови є офшорними зонами, тобто ставки за ключовими податками там є дуже низькими. Більшість таких інвестицій в Україну – це український капітал, власники якого використовують компанії на Кіпрі та інших офшорних зонах для отримання спеціального правового статусу, а також оптимізації оподаткування. Національний банк України [7] провів дослідження прямих іноземних інвестицій, що надійшли в Україну протягом 2012-2018 років та виявив, що 22 % цих надходжень – це повернуті з офшорних рахунків кошти, які виводили громадяни України. Тому важливим та актуальним постає питання створення умов для залучення реального іноземного капіталу.

Результати проведеного дослідження дозволяють виокремити ряд стримуючих факторів, які впливають на процес залучення інвестицій в економіку України. Так, одною з найважливіших є проблема захисту прав власності, оскільки саме невпевненість інвестора щодо можливостей збереження свого майна суттєво гальмує наміри щодо вкладення капіталу і бажання провадити господарську діяльність. На сьогодні відсутні реальні кроки, які б забезпечували економічну свободу та захист інтересів усіх учасників бізнес-процесів за чітких, всім зрозумілих, передбачуваних та неупереджених правил ведення бізнесу. Важливим фактором впливу на інвестиційну привабливість України є низька інфраструктура бізнесу, а саме галузева та регіональна нерівномірність розподілу залучених ресурсів, повільний темп розвитку інноваційних процесів, низька конкурентоспроможність товарів національного виробництва на світових ринках, стрімкий розвиток економік інших країн світу порівняно з Україною, висока залежність національної економіки від іноземних капіталовкладень,

моральний та фізичний знос основних засобів та інше. На низький рівень економічної активності також впливають військові дії на сході країни й пов'язані із цим постійні ризики загострення ситуації, безсистемні зміни державної політики щодо інвестицій, широкомасштабна корупція, відсутність довіри до судової системи, непередбачуваний валютний курс та нестабільна фінансова система.

До факторів позитивного впливу в інвестиційній політиці України, за останні роки, слід віднести: підвищення захищеності міноритарних акціонерів (через підвищення вимог щодо розкриття інформації для операцій з пов'язаними сторонами); полегшення умов торгівлі через кордони (через удосконалення митного адміністрування та перевірок процедур експорту й імпорту); зміцнення гарантій виконання умов контрактів через судовий захист (завдяки внесенню поліпшень в систему адміністративного судочинства).

З метою подальшого покращення інвестиційного клімату України доцільним на сьогодні є:

- удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки;

- розбудова національної фінансової системи в напрямку створення механізмів довгострокового інвестиційного кредитування, конкурсного розподілу державних інвестиційних ресурсів, ефективної концентрації заощаджень населення для фінансування цілей економічного розвитку;

- впровадження механізмів участі індивідуальних інвесторів в операціях на фінансовому ринку;

- зменшення податкового навантаження і покращення умови експорту товарів та вихід на іноземні ринки;

- збереження кадрового потенціалу країни, від якого напряму залежить виробничий, технологічний та інноваційний розвиток України.

Для того, щоб продемонструвати інвесторам переваги України як потенційного об'єкта фінансування, потрібно створити додаткові інституції, організації та програми, ключовим завданням яких буде підвищення інвестиційної привабливості держави на світовому ринку. При успішній реалізації такого завдання, країна може розраховувати на зазначений приплив інвестицій.

Підсумовуючи відмітимо, що умовами залучення прямих іноземних інвестицій в Україну є політична, економічна та фінансова стабільність, інвестиційні гарантії, вдосконалення законодавчих актів з регулювання інвестиційної діяльності та загальне покращення інвестиційного клімату. При цьому уряд країни повинен чітко окреслити пріоритети розвитку й обрати стратегії інвестиційного розвитку з метою стимулювання залучення іноземних інвестицій та створення сприятливого клімату для вітчизняних інвесторів.

Список посилань

1. Кобушко І. М. Стратегія розвитку інвестиційного ринку: теоретичні засади та вітчизняні реалії : монографія. Суми : СДУ, 2012. 517 с.
2. Дерев'янку А. Як змінилася інвестиційна привабливість України / Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/ukraines-investment-climate-changed/> (дата звернення: 30.04.2020)
3. Рейтинг країн за міжнародними індексами / The World Economic Forum is the International Organization for Public-Private Cooperation. URL: <http://www.weforum.org/> (дата звернення: 01.05.2020)
4. Рейтинг країн / Doing Business. URL: <https://russian.doingbusiness.org/ru/rankings> (дата звернення: 01.05.2020)
5. The heritage foundation: Індекс економічної свободи. URL: <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeks-ekonomichnoi-svobody-ukrainy> (дата звернення: 01.05.2020).
6. Капітальні інвестиції в Україні / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018> (дата звернення: 8.05.2020).

7. Національний Банк України / Офіційне інтернет-представництво. URL:
<https://bank.gov.ua> (дата звернення: 9.05.2020).